

MIRTIS
PENKTADIENIO
POPIETĘ

Septynių paskutinių Jėzaus žodžių apmąstymas

RICHARD JOHN NEUHAUS

KATALIKŲ
PASAULIO
LEIDINIAI

4

Apleistumas

Ketvirtasis žodis nuo kryžiaus:

„Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“

(Mt 27, 46; Mk 15, 34)

Štai mes girdime sielvartingą šūksnį, išsprūdušį iš apleistojo lūpų. Šis šūksnis paminimas evangelijose pagal Morkų ir Matą. Vartojamas graikiškas žodis perša mintį, kad jis rėkė garsiu šauksmu: „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“ Kodėl? Kodėl toks šūksnis? Atrodo, tarytum įvyko kažkas baisiai negero. Kažkas tokio, kas neturėjo įvykti.

Luko pasakojime momento šiurpumas yra sušvelninamas: „Jėzus galingu balsu sušuko: ‘Tėve, į tavo rankas atiduodu savo dvasią.’ Ir su tais žodžiais numirė“ (Lk 23, 46). Galime numanyti, kad tai buvo apleistojo šūksnis, nepaminėtas Evangelijose pagal Morkų ir Matą. Evangelijoje pagal Joną pabaigos tonacija yra kitokia. Ji beveik visiškai rami, tarytum nugrimzdimas į miegą po didelio darbo, kurio atlikti Jis buvo atsiųstas. „Jėzus tarė: ‘Atlikta!’ Ir, nuleidęs galvą, atidavė dvasią“ (Jn 19, 30). Kaip jau kalbėjome, Evangelijoje pagal Joną prisikėlimo pergalės šlovė

jau yra apsireiškusi ant kryžiaus. Tačiau, kad suvoktume įvairius pasaulį iš naujo atkūrusios mirties aspektus, turime vienu metu atsižvelgti į visas keturias evangelijas. Evangelija pagal Joną neigiamai nukryžiuoja siaubo; ji tik anticipuoja šlovę, kuri laukia kitoje apleistumo dykumos pusėje.

Elí, Elí, lemá sabachtáni? Tai pirma 22 psalmės eilutė. „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“ Hebrajiški žodžiai evangelijose pagal Morkų ir Matą šiek tiek skiriasi. Galbūt Jėzus sušuko aramėjų kalba, kasdienine savojo pasaulio kalba. Tačiau ar šis šūksnis nuskambėjo hebrajų, ar aramėjų, ar graikų kalba, žodis „apleistumas“ geriausiai nusako vyksmo scenos atmosferą. Kaip laivelis, nublokštas ant kranto, kaip šuns griaučiai, dryksantys pakelėje, čia kabantysis irgi regisi su niekuo nebesusijęs, pamirštas, apleistas, nublokštas į šalį. Kaip pravažiuojančio automobilio parmuštas ir paliktas nelaimėlis.

„Apleistumas“ yra labai tinkamas žodis apibūdinti laikams, kuriuos mes vadiname moderniais. Modernumo esmė, sakoma mums, yra tai, kad mes gyvename pasaulyje be iliuzijų. Dievas ir dievai yra išstumti už jo ribų, jei jie apskritai kada nors egzistavo. Dar vėliau kultūrinės mados sferoje mes sulaukėme „postmodernizmo“, kuris mums vėl suteikė teisę kalbėti apie dievus, o gal netgi apie Dievą. Tačiau postmodernizmo vaikai žino, kad šiais savo kalbėjimais jie tik žaidžia. Ar tai yra ironiškas etatinių profesorių, mikliai „dekonstruojančių“ realybę, liberalizmas, ar populiarus Naujojo amžiaus „dvasingumo“ sofistikavimas, visi – ir sakytojai, ir klausytojai“ – suvokia, kad tai tik pasakos. O kad ir kiek pasakų mes sektume, kai žinome, jog tai tik pasakos, jos negali vėl sudvasinti pasaulio.

Apleistumas

Kažkas yra prarasta, kažkas nustumta į šalį, ir nėra kaip viso to sugražinti. Dabar jau prabėgo gerokai daugiau kaip šimtmetis nuo to laiko, kai Metju Arnoldas (Matthew Arnold) pajuto tai vykstant ir aprašė savo eilėraštyje „Doverio paplūdimys“:

Tikėjimo jūra

Kadaise irgi buvo pilna ir skaisčių vingiuojančių kaspiniu

Juosė pasaulio krantus.

Bet dabar aš girdžiu

Tik jos liūdną, ilgą, benutolstantį ošimą,

Primenantį naktinio vėjo alsavimą

Virš tuščių ir nykių pakrančių

Ir plikų pasaulio akmenynų.

Drauge su šia netektimi, su šiuo jūros atsitraukimu ateina apleistumas. Tai, kas yra įvardijama kaip aukšta mūsų šimtmečio kultūra, yra slegiama visaapimančios nevilties ir apleistumo. Išlavėjusio skonio žmonės puoselėja savo rafinuotą ir apgalvotą netikėjimą, plepėdami apie būties prasmę fone skambant lengvai muzikai – tam „liūdnam, ilgam, benutolstančiam ošimui“. Laikmečio kultūrinės ikonos – Pablas Pikasas (Pablo Picasso), Džeimsas Džoisas (James Joyce), Tomas Eliotas (Thomas Eliot), Igoris Stravinskis, Samuelis Beketas (Samuel Beckett), Džonas Lenonas (John Lennon), „Grateful Dead“ – visa tai užpildo mūsų dvasinę kasdienybę ironišku vapaliojimu, roko kakofonija, nevientisumo, susvetimėjimo, apleistumo ir nevilties dvasia.

Atsidūrę Arnoldo aprašytoje „tamsėjančioje dykumoje“, kai kurie reaguoja jo sentimentaliu šūksniu „O meile, būkime ištikimi vienas kitam!“, kuris reiškia, kad nėra kitos tiesos, išskyrus

mūsų meilę. Kiti apkabina tamsą, mėgaujasi ta tamsa ir vadina ją šviesa. Uoliausieji Frydricho Nyčės (Friedrich Nietzsche) pasekėjai tvirtina nebija beprotybės – nes kuo remdamiesi mes galime žinoti, kad esame išprotėję? – tuo tarpu daugelis kitų pasineria į tai, ką Alenas Bliumas (Allan Bloom) apibūdino kaip „galantišką nihilizmą“, stilingą flirtavimą su niekybe, suteikiantį teisę galvoti, elgtis ir kalbėti bet kaip. Šios ir daugelis kitų yra tipiškos nevilties ir apleistumo kultūros apraiškos. Tačiau ilgam prie jų nesustosime. Tai paviršutiniška kultūra – jei būtų kitaip, XX amžius būtų save atpažinęs kaip kryžiaus šimtmetį. Tokio suvokimo šaltinis būtų kur kas gilesnis nei bejausmės armijos, besikaunančios dvasios naktį, ir vietoje pokylių paplūdimyje, siekiant atsikratyti minčių apie besitraukiančią tikėjimo jūrą, jos atlaisvinta erdvė būtų pripildyta nepabaigiamo šauksmo: *Eli, Eli, lemá sabachtáni?*

Tikroji neviltis nėra stilinga. Prisimenu, kaip prieš daugelį metų, dar besimokant koledže, man padarė didelį įspūdį filosofo Bertrano Raselo (Bertrand Russell) žodžiai iš jo autobiografijos. Jis pasakė, kad kiekvienas, kuris 1914 metais jau nebebuvo vaikas, turėjo daug šansų niekad nepažinoti tikros žmogiškosios laimės. Žinoma, jo vaikystė buvo labai privilegijuota, bet ši pastaba byloja šį bei tą svarbaus apie mūsų kultūrinį jautrumą socialiniams kataklizmams. Aš užaugau šiauriniame Ontarijuje netoli Kanados armijos stovyklos, kur gatvių pavadinimai buvo Ypras, Verdenas, Soma ir Marna. Tai buvo pavadinimai vietovių, kuriose vyko didžiausi Pirmojo pasaulinio karo, „Didžiojo karo“, „Karo, užbaigiančio visus karus“, mūšiai. Šiame kare viskam abejingos armijos kovėsi dieną ir naktį, o šimtai tūkstančių žmonių būdavo išskerdžiama siekiant atkovoti keletą jardų

purvinos žemės. Pirmieji eilėraščiai, kurie mane giliai paveikė, buvo Ruperto Bruko (Rubert Brooke) ir kitų lyrikų poezija apie nekaltus žuvusiuosius.

Jei žmogus, kaip antai aš, yra sulaukęs vyresnio amžiaus, jis paprastai mano, kad su Didžiuoju karu žmonijos reikalai pakrypo labai bloga linkme. Iki tol išmintingi žmonės, tarp jų daugelis krikščionių mąstytojų, buvo įsitikinę pažangos neišvengiamumu ir manė, kad pasaulis ir jie pasaulyje sulig kiekviena diena ir visomis prasmėmis darosi vis geresni ir geresni. Tačiau 1914 m. rugpjūtį prabilo pabūklai ir iš viso pasaulio ėmė plūsti pranešimai apie žūvančius žmones. Kai kurie istorikai mano, kad laikotarpį nuo 1914 iki 1945 metų ar netgi iki 1991 metų, kai žlugo Sovietų Sąjunga, galima laikyti vienu ilgu karu su trumpa, trapia ir kupina įtampos taika, trukusia nuo 1918 iki 1939 metų. Šis tariamai švietimo ir žinių amžius pripildė daugiau kraujo upių ir sukrovė daugiau lavonų kalnų nei bet kuris kitas šimtmetis istorijoje. Stalino ir Hitlerio – ir Mao, kuris nužudė daugiau žmonių nei abu šie tironai drauge sudėjęs – aukų skaičius siekia apie 200 milijonų su 10 ar 20 milijonų paklaida į abi puses. Beskaičiuodami mes jau pametėme skaičių. Ir, žinoma, šį skaičių pamiršo nugalėtojai, kurie, kaip paprastai, neskaičiuoja visų bombardavimų, tiek atominių, tiek „konvencinių“, aukų Hamburge ir Drezdene, Nagasakyje ir Hirosimoje. Tačiau mūsų nakties tylos neдрasko šauksmas *Elí, Elí, lemá sabachtáni?*

Pernelyg daug mūsų neturėjo Dievo, kuriam būtų galima pareikšti protestą. Liūdnas, ilgas, benutolstantis ošimas truko labai ilgai ir jau buvo beveik nebegirdimas. Arba galbūt tas ošimas buvo tapęs tuo, ką akustikos specialistai vadina „baltuoju triukšmu“, paskandinančiu tai, ko mes nenorime girdėti. Dalis

drąsesnių žmonių priėmė titanišką sprendimą, kad Dievas mirė. Taigi Jo adresu nėra prasmės siuntinėti protestus ir neegzistuoja toks dalykas kaip mūsų nusikaltimai Dievui. Dievui nieko nereikia daryti. Dievas tiesiog eliminuojamas iš problemų sąrašo. Gyvenimo pabaigoje dar suspėjęs dirstelėti per XX amžiaus tarpdurį, Nyčė savo beprotiškoje klejonoje aiškiau nei daugelis kitų matė, kad Dievas negali būti tiesiog eliminuotas iš problemų sąrašo. Reikia priimti sprendimą dėl Jo.

Nyčė su panieka žiūrėjo į apgailėtiną „paskutinį žmogų“, kuris, priimdamas naujieną, kad Dievas mirė, tebesielgia taip, tarytum tokios idėjos kaip tiesa ir melas, gėris ir blogis dar tebeturėtų prasmę.

Mūsų pasaulis yra kupinai pripildytas apgailėtinų „paskutiniųjų vyrų“ ir „paskutiniųjų moterų“, lygiai kaip ir elegantiškų nihilistų. Nebūtina save pavadinti nihilistu ar netgi ateistu. Tiesą pasakius, šitaip save tituluoja labai nedaugelis. Daugelis yra „praktiniai ateistai“ ir „savaiame suprantami nihilistai“, per daug apie tai nemažstantys ir šito aiškiai nedeklaruojantys. Žinoma, mes gyvename beprasmiame pasaulyje, kuris atsirado atsitiktinumo dėka ir taip pat atsitiktinai nueis į nebūtį, ir vis dėlto, kaip Nyčės „paskutinis žmogus“, mes tvirtiname, kad mūsų gyvenimas turi prasmę. Ir, tvirtiname, jis turi prasmę todėl, kad mes taip sakome. Tai yra nusiteikimas, apsisprendimas gyventi pasaulyje, kuris turi „imunitetą“ kryžiaus dramai.

Dar gerokai iki to laiko, kai Arnoldo aprašyta tikėjimo jūra ėmė trauktis, ir gerokai iki Nyčės krikščionys ėmė svarstyti, ką galėtų reikšti sąvoka „Dievas mirė“. Įsivaizduokime blogiausią. Atsitiko blogiausia, kas galėtų atsitikti. Gerokai blogiau nei maras, branduolinis susinaikinimas, paskutinio žiedo nuvytimas ar

paskutinio vaiko mirtis – tai atsitiko vieną penktadienio popietę už Jeruzalės sienų. Čia mes nužudėme tą, kuris įkūnijo visą šviesą, visą meilę ir visą viltį, kokia tik kada nors buvo ar kada nors bus. Štai ką mes padarėme Dievui. Remiantis geležiniu krikščioniškojo tikėjimo realizmu, nebegalima nieko pakeisti, nebegalima atšaukti to, kas padaryta, egzistuoja tik atleidimo galimybė.

Džozefo Konrado (Joseph Conrad) *Tamsos širdyje* Kurcas, vergų prekeivis, visą gyvenimą prekiavęs žmogaus kančia, savo mirties valandą šaukia: „O siaube! O siaube!“ Mes irgi esame žvelgę į tamsos širdį ir regėję tą siaubą. Tiesą pasakius, tamsos širdyje gyvena viltis, nes blogiausias žodis nėra paskutinis žodis. Ir vėl mums kyla perdėta pagunda skubėti į Velykas. Kol kas pasilikime prie kryžiaus. Tikras savęs ir pasaulio pažinimas, be kurio neįmanoma empatija, atverianti kelius užtarimo maldai, ateis tik tuomet, jei pakankamai ilgai pabuvosime šiame niekaip nesibaigiančiame šauksme: *Elí, Elí, lemá sabachtáni?*

Toliau aprašytą istoriją papasakojo keletas išlikusių kalinių, todėl manau, kad ji yra tikra. Nacių koncentracijos stovykloje – rodos, Dachau, jei teisingai atsimenu, – kaliniai mėgino pabėgti ir sargybiniai už tai viešai pakorė dvylika jaunų vyrų siekdami atkeršyti ir kitus įbauginti. Aplink kartuves buvo suvartyta visa stovykla. Viešpatavo mirtina tylą, kol kažkur iš minios pasigirdo balsas: „Kur dabar yra jūsų Dievas?“ Po šio šūksnio vėl tęsėsi pauzė ir po jos pasigirdo atsakymas: „Štai ten, ant kartuvių, ten yra mūsų Dievas.“ Ten, ant kryžiaus, yra mūsų Dievas.

Šiuolaikiniame pasaulyje holokaustas yra vienintelė absoliutų blogį įkūnijanti kultūrinė ikona. Tai yra vienintelis dalykas, dėl kurio visi ar beveik visi sutaria. Kitaip nei Stalinas ar Mao, Hitleris garbiuose sluoksniuose gynėjų neturi. Taigi holokaustas

tapo didžiausio įmanomo blogio simboliu. Kai kurie istorikai XX amžių apibūdina kaip holokausto amžių. Iš tiesų tai buvo kryžiaus šimtmetis, kuriame holokaustas įkūnija kryžių. Tačiau tas kryžius yra be Kristaus ir tai esminis skirtumas. Kryžius susijęs su šiuo tuo daugiau nei tik siaubas, tragedija ir aukų gailėtis. Jis susijęs su mirtimi šio ypatingo žmogaus, kuris yra Dievas ir todėl savo mirtyje išgyvena kiekvieną mirtį. *Elí, Elí, lemá sabachtáni?* Šiais žodžiais Dievas šaukiasi Dievo.

Minia be paliovos tyčiojosi iš Jėzaus. „Še tau, kuris sugriauni šventyklą ir per tris dienas atstatai; gelbėkis pats! Jei esi Dievo Sūnus, nuženk nuo kryžiaus!“ „Kitus gelbėdavo, o pats negali išsigelbėti.“ „Jis pasitikėjo Dievu, tad teisvuoduoja jį dabar, jeigu juo rūpinasi, nes jis yra sakęs: ‘Aš Dievo Sūnus’.“ Su nedidelėmis variacijomis visos keturios evangelijos aprašo šį trejopą pasityčiojimą. Naujajame Testamente daug įvykių turi trejybinių aspektą (įvyksta tris kartus). Getsemanės sode Jėzus tris kartus meldžiasi ir tris kartus sugrįžęs randa savo mokinius miegančius. Petras tris kartus Jo išsigina. Trejos patyčios Jėzaus gyvenimo pabaigoje atitinka tris šėtono gundymus Jo tarnystės pradžioje. Šėtono gundymai prasidėdavo nuo frazės: „Jei esi Dievo Sūnus...“ Lyg aidas atsiliepia prie kryžiaus mesta pajuoka: „Jei esi Dievo Sūnus...“ Taigi prie kryžiaus stovi šėtonas. Ar gali būti, kad jis šioje situacijoje yra nugalėtojas?

Jam sviedžiami keršto ir pagiežos žodžiai yra savotiškas praeities prisiminimų aidas. Marija savo kūdikiui kadaise šnabždėjo: „Tu būsi didis ir vadinsies Aukščiausiojo Sūnus. ... ir tavo viešpatavimui nebus galo. Tu būsi didis ir vadinsies Aukščiausiojo Sūnus. ... ir tavo viešpatavimui nebus galo.“ Dabar, Jėzui mirštant, Marijos ir angelo žodžiai beveik pažodžiui spjaunami

Jam į veidą iš neapykantos perkreiptų burnų. Mato pasakojime trijų gundymų ir trijų pasityčiojimų ryšys yra ypač akivaizdus. Tuomet dykumoje Jis galėjo priimti šėtono iššūkius. Galėjo akmenis paversti duona, nušokti nuo šventyklos smailės ir nesusižeisti, tapti politiniu pasaulio valdovu. Lygiai ir dabar Jis galėjo priimti iššūkį, metamą besityčiojančiųjų lūpų, nužengti nuo kryžiaus ir užtildyti tuos, kurie tyčiojasi iš Jo teiginio, kad Jis yra Dievo Sūnus. Bet jei būtų taip pasielgęs dykumoje ir jei taip pasielgtų dabar ant Golgotos kalno, Jis nebūtų tas, kuriuo skelbiasi esąs, Jis nebūtų Sūnus, tobulai klusniai įvykdantis Tėvo valią. Tik pasilikdamas ant kryžiaus iki mirties, Jėzus įrodo, kad iš tiesų yra Dievo Sūnus.

Tai vadinama Kristaus kančios naratyvu. Lotyniškas terminas *passion* reiškia kančią, tačiau dabartinėje anglų kalbos vartosenoje jis įgijo aistros prasmę ir siejamas su pašėlusiais romanais bei perkamais ir dovanojamais kvėpalais, taigi šiame kontekste mus sukrečia priminimas, kad mylėti reiškia kentėti ir kad kentėjimas ne visuomet yra malonus. Esant tikrai meilei, statymai aukšti, tai yra ant kortos pastatoma viskas. Mylimųjų ir Dievo akivaizdoje Jėzus pasirodo visiškai pralaimėjęs. Per visą naratyvą periodiškai aidi 22 psalmės motyvas. Tiksliau, 22 psalmė ant Golgotos kalno yra atliekama visa, nuo pradžios iki pabaigos.

*Bet aš, o ne žmogus, tik kirminas, –
vienu išjuoktas, o kitų atstumtas.
Tyčiojasi iš manęs visi, kas mane mato,
ir vaipydamiesi kraipo galvas:
„Viešpačiu pasiklivė, tegul jis jį ir gelbsti, –
teišvaduoja, jeigu juo taip gėris!“ (7–9 eil.)*

Mirtis penktadienio popietę

Kur dabar visi Jo nuostabūs pasakymai apie buvimą vienybėje su Tėvu? Kur dabar ta didinga ramybė, kylanti iš žinojimo, kad dangiškas Tėvas rūpinasi kiekvienu žvirbleliu ir suskaičiuoja kiekvieną plauką ant mūsų galvos? Tai bent Dievo Sūnus! Tai bent Dievas. Tai bent Sūnus.

„Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?“ Iki tol Jėzus visuomet kreipdavosi į Dievą kaip į „Tėvą“. Su Dievu ar apie Dievą kalbėdavo labai familiariai. „Viskas man yra mano Tėvo atiduota, – sakė Jėzus savo mokiniams. – Ir niekas nepažįsta Sūnaus, tik Tėvas, nei Tėvo niekas nepažįsta, tik Sūnus ir kam Sūnus panorės apreikšti“ (Mt 11, 27). Tuos, kuriems Jis atskleidė savo Tėvą, Jis išmokė maldos: „Tėve mūsų, kuris esi danguje.“ Getsemanės sode Jis meldėsi: „Mano Tėve, jeigu įmanoma, teaplenkia mane ši taurė. Tačiau ne kaip aš noriu, bet kaip tu!“ (Mt 26, 39) Tris kartus Jis pakartojo šią maldą ir tris kartus nebuvo atsakymo, nebent jei atsakymu laikysime iš pažiūros begalinę agoniją ant kryžiaus. Dabar, išgėręs visas taurės nuosėdas, Jis šaukia taip, kaip savo agonijoje šaukdavo ir šaukia nesuskaičiuojama daugybė mirtingųjų – kreipdamasis ne į artimą ir mylimą „Tėvą“, bet į „Dievą“, esantį kažkur toli, radikaliai „kitą“ nei jis pats, visiškai jam abejingą.

Bet atkreipkime dėmesį, kad iš pažiūros nusišalinęs Dievas tebėra „Mano Dievas, mano Dievas“. Jis buvo mano anksčiau – argi Jis negali būti vėl mano?